

Vg
4907

Vg
4907

Ex. 210.5

Q. D. B. V.
AVSPICIIS
RECTORIS MAGNIFICENTISSIMI
FRIDERICI AVGVSTI
PRINCIPIS REGII

DE
ARTICVLIS
SVOBACENSIBVS
AVGVSTANAE CONFESSIONIS
FVNDAMENTO

PRAESIDE
IOANNE GVILIELMO IANO
HISTORIARVM PROFESSORE PVBLICO
ET H. T. ORDINIS PHILOSOPHICI DECANO
D. XI. IANVARIII A. R. G. MDCC XIX.

H. L. Q. C.

PVBLICE DISPVTABIT
M. IOANNES IACOBVS LAYRITIVS
VONSIDELIENSIS.

WITTENBERGAE, LITERIS GERDESIANIS.

III 801

60110

FRIDERICI AUGUSTI
 PRINCIPIS REGNI
 DE
 ARTICVLIS
 SVOBACENSIVS
 AVSTRIACAE COMITATVS

DE
ARTICVLIS
SVOBACENSIBVS
AVGVSTANAE CONFESSIONIS
FVNDAMENTO.

§. I.

uanquam haud pauci Principes in fastis pii elogium adepti sunt, nescio tamen, an ullus maiori iure, quam gloriosissimae memoriae Marchio Brandenburgensis, GEORGIVS, id sibi vindicare possit. Non equidem inficior, multos uulgo magnos haberi, et appellari, qui uitiis potius, quam ueris uirtutibus excelluerunt, et aliis pii cognomen tribui, qui nimium simplices, aut superstitiosi, rectius dicerentur.

A 2

Sed

Sed hoc pro certo, et sine adulationis suspitione, affirmare possum, GEORGIVM nostrum non magis nomine, a) quam re ipsa PIVM et religiosum fuisse. Neque enim religio et sanctimonia eius in labiis, sed in mente insedit, nec colorem duxit ac speciem, sed succum sanguinemque habuit, et rerum factorumque documentis comprobata est. Vt alia nunc taceam, diuiniorum doctrinam, opera D. Lutheri pristino nitore restitutam, quam non temere aut

a) Multis quidem aliis elogiis Noster cohonestatur, et nonnullis appellatur *Constans*, ut Limnaeo in Iur. Publ. T. I. L. V. c. 7. de familia Brandenburgensi: aliis *Confessor*, legatur Io. Wolfgangus Rentschius, D. Marchioni CHRISTIANO ERNESTO a sacris, et Professor Theologiae in Gymnasio, quod Byruthi Francorum floret, de patria historia praeclare meritis, in *Brandenburgischen Cederbeim* p. 621. seq. Sed illa, ut ex eodem fonte manant, ita generali encomio, quo GEORGIVS κατ' ἐξοχήν PIVS cognominari solet, continentur. Huic respondebat symbolum fiduciae plenum, quod crebro sermone usurpabat: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* de quo B. Patruus meus, Io. Georgius Lairizius in *neuangelegten Historisch-Generalogischen Palmwald* f. 346. sq. ita scribit: *Zum Denck-Spruch hat er gebraucht diese aus der Schrift genommene VVorte: Ist Gott für uns, vver mag vvider uns seyn? jedoch sich dabey immerzu dieses nachdencklichen Leib-Spruchs bedienet: GOTTES VVort vvaer nicht schvvehr, vvenn nur der eigen Nutz nicht vvaer. VVorüber Heinrich Ammer-spach 1667. ein besonder Buch unter dem Tiul, Fürsten-Geist, geschrieben. Idem symbolum commendat laudatus Rentschius im Heiligen Iubel-Bronn p. 24.*

re, aut fortuito, sed certo iudicio, deliberatoque consilio amplexus fuerat, b) tanti fecit, et tam arcte tenuit, ut prae illa non opes tantum contemnendas,

A 3

b) CASIMIRVS et GEORGIVS, fratres, FRIDERICI, Marchionis Brandenburgici, filii et successores, ab ineunte aetate diuersa ingenia studiaque prodiderunt. Ille armorum tractatione, decursionibus equestribus, et re militari delectabatur, hic literas, et pacis studia adamabat, cum doctis et sapientibus uiris frequens erat, et optimos quosque libros, non minus Latina, quam uernacula lingua scriptos, auide legebat: quo factum est, ut aliorum sententias non magis audiret, quam caute discerneret, et, quid distarent aera lupinis, rectissime diiudicaret. Singulares illas animi dotes haud dubie perspectas habebat Ladislaus, rex Hungariae et Bohemiae, cum Georgium nostrum, suum ex sorore nepotem, in aula regia educatum, Ludouici filii sui educationi uicissim praeficeret. Parum uero nostrum nouerunt, et ex euentu potius, quam consilio, iudicarunt Dubrauius, et Istuanfius, scriptores exteri, qui Ludouici, postea regis Hungariae, leuitatem, seruis studiis regnique curis choreas et ludicra praeferentis, optimo illi morum formatori imputant. Cum ergo disputationes de religione inter Euangelicos et Pontificios feruerent, Georgius noster non tantum scripta Lutheri studiosè euoluit, sed cum ipso etiam colloqui et consilia conferre gestiit. Qua de causa a. 1525. cum paucis comitibus Vitembergam uenit, congressu et consuetudine Lutheri aliquamdiu usus est, atque adeo ueritatem illam explorare cognouit, in qua asserenda deinceps cum Iohanne Constante, El. Sax. primas tenuit. Leg. Rentschii *Brandenb. Cederbein* p. 622. seq.

mnendas, sed uitam quoque profundendam existimaret. c)

II. Quam

c) Nota, et quo infrequentior hodie, eo magis celebranda uox est GEORGII PR ad Imperatorem CAROLVM V, a Georgio Spalatino inter memorabilia comitorum Augustanorum, a. 1530. habitorum, relata, in Tomo V. Opp. Lutheri len. f. 27. *malle se, flexis coram Imperatore genibus, ceruicem carnifici ferendam praebere, quam Deum et sacrosanctum Euangelium eius abnegare, falsamque doctrinam recipere et approbare.* (Ebe ich wolte meinen GOTT und sein Evangelium verläugnen, ebe wolte ich hie für E. Käys. Majest. nieder knien, und mir den Kopf lassen abbauen) respondente Caesare: *Nicht Kopf ab, nicht Kopf ab*, quasi diceret, non id agi, ut uita cuiquam eriperetur. Cumque denuo Protestantes ad communionem sacrorum Pontificiorum sollicitarentur, similem in modum, suo, et illorum nomine, respondit: *In hac causa ad Deum pertinente, immutabili mandato diuino, decretis et postulatis eiusmodi aduersari et repugnare cogor, quaecumque etiam sequantur et immineant pericula, cum scriptum sit: Deo magis obedite, quam hominibus. Idcirco propter confessionem doctrinae, quam scio esse uocem filii Dei, et immotam atque aeternam ueritatem, non recuso ulla pericula, ne quidem capitis, quae ueram religionem amplectentibus denunciata et proposita esse, audio.* Vid. Seckendorf. Comment. de Lutheran. Lib. II. §. LX. p. 162. Qui plura de laudibus Georgii, et in primis de singulari in eo religionis studio, desiderat, instar omnium adeat uirum de re sacra et publica insigniter meritum, Casparum a Lilien, Consiliarium quondam D. CHRISTIANI ERNESTI, Marchionis Brandenburgici, intimum, Senatus Ecclesiastici Byruthini Praesidem, et Superintendentem Generalem, in singulari oratione de GEORGIO, Marggrauio Brandenburgico, Prussiae Duce, fidei antiquissimae et uere Catholicae Confessore, Byruthi typis exscripta a. 1634. 4.

II.

Quam uero ipse profitebatur religionem, ea alios quoque, suae praesertim ditioni subiectos, imbuere, officii sui esse, existimabat. *d)* Itaque puriorem doctrinam non modo in Ducatum lae-gerndorffensem, Ludouici, regis Hungariae, auunculi sui, beneficio acquisitum, intulit, *e)* sed in terras etiam, quas communi iure cum Casimiro,

d) In Epistola apologetica ad Ferdinandum regem, qua uisitationem anno 1528. a se institutam defendit, et inuidiam ex ea susceptam, amoliri studet, hanc praecipue facti sui rationem reddit: *se id fecisse ex mandato Dei, qui magistratibus curam subditorum iniungit, non modo quoad corpus, sed etiam quoad animam.* Argumentum huius epistolae ex tabulario Vinariensi exhibet Seckendorf. L. II. §. XLII. Add. II. p. 121.

e) Ditionem Iaegerndorffensem ab idolomania papistica iam a 1524. cura Georgii repurgatam fuisse, ex libro Ecclesiae Leibschuzensis refert Abrahamus Sculterus, in Annal. Euang. renou. ad A. MD XXVI. licet alios hoc ad annum 1526. referre, moneat. Sed et in aliis Silesiae partibus restituae lucis Euangelicae praecipuum autorem et patronum extitisse Georgium, Seckendorffius L. I. §. CXXXIX. (6) his uerbis ostendit: *In Bohemia et Silesia, esse Ludouicus rex Lutbero insensus erat, Georgii tamen Marchionis Brandenburgici, qui regiae aulae magister erat, et fauere Luthero coeperat, opera, florere incipiebat Evangelica doctrina, Vratislaviae maxime, quae nobilissima Silesiae urbs est, et sub Ducibus Lignicensibus et Monsterbergensibus.*

miro, fratre, possidebat, inuectam, benigne fo-
uit, tuendamque suscepit. f)

III. Appa-

f) Iam a. 1517, quo ad impugnandum Papatum Lutherus
primum quasi signum sustulit, Martinus Helfferus, ludi
Curienfis moderator, exemplum illius, in Variscia, Ca-
simiri et Georgii, Marchionum Brandenburgicorum, di-
tioni subiecta, sequi coeperat, et relicta mox statione
sua, Vitembergam concesserat, indeque reuersus, Euange-
lium, non sine successu, docuerat. Praecipue uero cele-
bratur M. Caspar Loehnerus, Friderici Brandenburgici,
Canonici Bambergensis, in parochia Curienfi Vicarius,
postea uero sacerdos Euangelicus, cuius opera et studio do-
ctrina repurgata, circa a. 1524, non exigua cepit incrementa.
Vid. Rentschii Iubilaeus Burggrauatus Norici, et *Brand. Ceder-
bein* p. 606. Casp. Lilien *Brandenb. Religions-Eifer* p. 16. et
uener. Parentis mei, Io. Christophori Layrizii *Programmata*
Curienfia, laudata Seckendorfio L. I. §. CXXXIX. Add. I.
p. 241. Illum Euangelii cursum in primis secundauit optima
uoluntas Principum Brandenburgicorum Georgii et
Casimiri, fratrum, qui, habito a. 1524 Onoldi conuentu, con-
silia de tuenda uera religione cum prudentissimis uiris inie-
runt. leg. D. Io. Georgii Pertschii *Origines Vonsideli-
entes* P. II. c. XXVI. p. 378 imo publica etiam autoritate illam
in regionibus suis receperunt. Hoc enim luculenter docet
epistola Georgii, a. 1526 ad Casimirum fratrem scripta,
qua labascentem eius, in afferenda religionis integritate,
animum his uerbis redarguit: *Freundlicher lieber Bruder,
wiewol E. Liebe und wir, als die mit einander regierende Fürsten
in vergangener Zeit, als wir draussen bey E. L. in unser beeden
Fürstenthum und Landen gewest seyn, gantz Cbristl. und billiger
Weiß befohlen haben, daß allenthalben in unser beeder Landen
das Heil. Euaangelium und Wort GOTTes lauter und rein gepredi-*

get

III.

Apparuit hoc inprimis post mortem CASIMIRI g) fratris GEORGII. Etsi enim ille etiam doctrinae Euangelicae fauebat, tamen in ea defendenda remissior erat, et propterea in decreto, quo religionis et rituum Ecclesiasticorum formulam, in ditione sua usque ad futurum concilium seruandam, a M D XXVI. praescripsit, Pontificiis plusculum concesserat. h) Quod, cum graviter fer-

B

rent

get werden soll, und nichts das dawider ist &c. so werden wir doch auf unser fleißig Nachfrag und Erkundigung lauter berichtet, daß nicht allein das Wort Gottes in unsern Fürstentum an allen Orten, sondern auch zu Onoldsbach in der Stadt nicht lauter geprediget werde &c. apud Scultet. in Annal. Euang. Renou. ad A. M D XXVI. p. m 109.

g) CASIMIRVS, Marchio Brandenburgicus, Georgii nostri frater, a. 1527, Ferdinandi, regis, postea Imperatoris Romanorum, iussu et auspicio, exercitum in Hungariam duxerat, ad regnum hoc contra Ioannem Sepusenssem, aemulum, asserendum sed eius ipsius anni die 21. Septembris, Budae, profluuio uentris decesfit, et corpus eius inde Heilsbronnam, in patrium monumentum, deuectum est. Vid. Rentsch. *Brandenburg. Cederhein* p. 619. et Scultetus l. d.

h) Decretum illud, paulo post edictum Spirense, quo in causa religionis ita quisque segerere iubebatur, ut facti sui rationem Deo et Caesari reddere posset, (uid. Sleidanus ad a. 1526. p. 150.) Onoldi, die Mercurii post festum Francisci a. 1526, communi utriusque fratris, Georgii et Casimiri, nomi-

rent Ordines ac subditi Brandenburgici, a rituum
Romanorum superstitione iam abhorrentes, au-
xilium

nomine, licet sine huius consensu, promulgatum, apud Hortlederum de Causis Belli Germ. L. I. C. III. p. 36. seq. sub hoc titulo extat: *Abschied und Meynung, wes sich der Durchlechtig hochgebohrne Fürst und Herr, Herr CASIMIR Marggraffe zu Brandenburg von sein und seiner Fürstl. Gnaden mit regierenden Bruders Marggraffen Joergens, samt ihrer E. G. Landschaft auf nechst gehaltenen Land-Tag zu Onoltzbach biß auf ein zukünftig Concilium, National-Versammlung oder seiner Fürstl. Gn. weitern Bescheid des Abschieds haben, iüngst gehaltenen Reichs - Tag zu Spaier in ihrer Fürstl. Gnaden Land und Fürstentum zu halten vereinigt haben.* cuius primam editionem, forma quarti ordinis exscriptam, possideo. Sperauerat nimirum Casimirus, de religionis negotio, in comitiis Spirensibus certi quidpiam definitum iri: quae spes cum illum fefellisset, mense Octobri scriptum istud, quasi interreligionis formulam, euulgauit. Summa eius huc redit: per ministros legitime uocatos uerbum Dei ex folis scripturis canonicis docendum, neque ueterem, neque nouam religionem uituperandam, missam Latina lingua celebrandam, non intermissis tamen cantionibus Germanicis, in usurpatione unius, uel utriusque speciei, ita uersandum subditis suis, uti nec Caesarem, nec Deum offendant, auricularem confessionem retinendam, infantes, prout uoluerint parentes, uel compatres, Latina uel Germanica lingua, in nomine Dei tingendos, festos Sanctorum dies celebrandos, et id de genus alia. Ex quibus perspicuum est, Casimirum de studio emendandae religionis multum remississe, siquidem *mixtum quid ex Euangelismo et Papismo doceri uoluit*, ut recte iudicat

xilium a GEORGIO Pio petierunt, i) et impetra-
runt. Hic enim, eiusdem anni mense Maio, pri-
mum per literas Casimirum monuit, ne quid
religioni remorae iniiceret, uel detrimenti affer-
ret: k) postea uero, quam solus Principatum
Franconicum, partim suo, partim Alberti, ex
fratre nepotis, cuius tutelam gerebat, nomine,
regendum suscepit, petitis Ordinum omni ex par-
te satis fecit, et in conuentu illorum Onoldi A.
MD XXVIII, die Martis post Dominicam Inuoca-

B 2

uit,

judicat Scultetus in Annal. Euang. Renou. ad A.
M D XXVI. Forfan in eo placere studeuit FERDINANDO
regi, cui ab Imperatore CAROLO V, absente, ad curan-
das res imperii, adiunctus fuerat. conf. Seckendorf. L. II
§. XVII. (2) p. 49.

i) Desiderata illa ordinum cognoscere licet ex decreto con-
uentus Prouincialis Onoldini a. 1528. cuius haec uerba sunt:
*Als von denen Gesanten der Städte und gemeinen Landschaft
gebetten worden, daß mein gnädiger Herr Marggraf Georg -
mit Ernst darob und daran seyn wolle, daß das Heil. Euange-
lium und Wort GOTTes Altes und Neuen Testaments, und nichts,
das dawider ist, in seiner Fürstl. Gn. Fürstenthum Landen und
Gebietben, lauter und rein geprediget, und alle andere wider-
wärtige Predigten und Lehren abgestellet werden &c. apud
Rentschium in Brandenb. Cederbein. p. 629.*

k) Extant literae illae apud Sculterum in Annal. ad A.
M D XXVI. datae Jaegerndorfii, die Sabbathi post Boni-
facium, iisque adiunguntur aliae ad consiliarios Onol-
dinos, quibus hi causam religionis Casimiro de meliori
commendare iubentur.

uit, nouum edictum promulgauit, quo religionem ad solum uerbi diuini praescriptum instituere et emendare iubet. 1)

IV.

Vt illa sacrorum emendatio ubique rite et concorditer fieret, GEORGIVS uisitationem Ecclesiarum instituere, et de certa huius ratione, cum republica Norimbergensi, eadem Euangelii luce iam collustrata, m) consilia communi-
care

1) Vide den Landtags-Recess ap. Rentschium l. c. cuius uerba haec sunt : *VVolle demnach hiemit abermäbls allen Pfarrern und Predigern ernstlich befehlen, daß sie das Heil. Euangelium, und VVort GÖttes altes und neues Testaments lauter und rein predigen, und nichts, das darwider ist, daß auch Sr. F. G. Amteute und Vnterthanen auf solches ein fleißig Aufmercken haben, und kein widerwärtig predigen gestatten, sondern wo sie dieselben hören oder vernehmen, es jedesmahl mit gründlicher wahrhaffter Vnterricht an Sr. F. G. Statthalter und Rärbe gelangen lassen sollen, als lieb ihnen allen und einem ieden insonderheit sei, Seiner Fürstlichen Gnaden Vngnade und Straf zu vermeiden etc.*

m) Norimbergenses iam a. 1522. doctrinam Euangelicam amplexi erant, quo anno Andreas Osiander, et Dominicus Sleupnerus eam publicis concionibus afferuerunt, et GallusKnorrius, Monachus Franciscanus, causam deserti a monasterii publicauit. Leg Seckend. L. I. §. CXXXIX. (3) p. 240. et Add. i. Accesserunt postea Georgius Peflerus ad S. Sebaldi, et Hector Bohmerus ad S. Laurentii aedem Praepositi, qui a. 1524. ediderunt : *Grund*

care decreuit. n) Qua de causa conuentus Suobacensis

B 3

und Ursachen, aus der H. Schrift, wie und warumb die Ebrwürdigen Herren beyder Pfarr-Kirchen, S. Sebalds, und S. Laurenzen, Präbste zu Nürnberg, die Mißbräuche bey der Heil. Mess, Jahr-Tag, geweybet Saltz und Wasser, sammt etlichen andern Ceremonien abgestellet, unterlassen und geändert haben. cuius scripti summam repetit et plura, de ortu et progressu emendationis sacrorum, in ciuitate illa, exponit Seckend. L. I. §. CLXXIII. Add. I. p. 299. Quam altas, iam tum, radices, ibi, purior doctrina egerit, uel hinc iudicare licet, quod d. 4. Martii a. 1524. Ferdinandus, Imperatoris Caroli V frater, et in imperio postea Successor, Senatui Norimbergensi Lutheranismum exprobrauit, et frustra eum ad coetus Romani societatem reuocauit, ut refert Philippus Feiltschius, Electoris Saxoniae Friderici III. ad comitia Norimbergensia legatus, in literis ad Electorem d. 11. Martii a. 1524. scriptis, et non ciues tantum, sed Monachos quoque Dominicanos, pariter ac Augustinianos, a Papismo defecisse, addit, ap. eundem Seckendorf. l. c. §. CLXIII. Add. I. p. 289. praeter quem, praecipue Durrii Commentatio de Relig. Christ. in Rempubl. Norimbergensem introducta hic commendanda est.

n) Rentschius in Brandenb. Cederbein p. 638. Gleich nach dem Land-Tag (Conuentus ergo prouincialis, iam ante habitus, a congressu Suobacensi cum Norimbergensibus, caute distinguendus est) hat Herr Marggraf Georg, in genauer Überlegung, daß eine doppelte Schnur nicht leicht reiße, mit der Stadt Nürnberg in Religions-Sachen sich auf gewisse Maaß verbunden, damit diese benachbarte Kirchen von keiner Uneinigkeite möchten getrennet werden. conf. Seckend L. II. §. XLII. p. 121.

bacensis o) ad diem Mercurii post festum corporis Christi, siue 14. Iun. eodem anno 1528. indictus est. Ad hunc ab ipso GEORGIO nostro missi sunt p) Ioannes Rurerus, Ecclesiae Onoldinae Pastor primarius, q) et Adamus Candidus, alias
VVeifs,

- o) Suobacum, aliis Suabacum, oppidum haud incelebre, in confinio ditionis Norimbergenfis et Marchionum Brandenburgicorum, altero ab urbe Norimberga lapide situm, a flumine praeterlabente, quod in Norimbergenfium insignibus apparet (vid. Wagenfeil. Comment. de Norimberga P. I. Cap. IV. p. 28.) nomen habet.
- p) Nomina eorum, qui conuentui Suobacensi interfuerunt, recenset Rentschius in Iubil. Burggrau. Norici p. 15. et in *Brandenb. Cederhein.* p. 631.
- q) Ioannem Rurerum, unum ex primis sacerdotibus Evangelicis, et praecipuis religionis instauratoribus, in ditione illa, fuisse, uel ex literis GEORGII Marchionis ad CASTRUM an. 1528. scriptis, intelligi potest, in quibus, causam illius cum ipsa religionis causa coniungens, conuenitur: *daß nicht allein das Wort GOTTES in unsern Fürstenthum nit lauter und rein gepredigt, und dem Prediger in Stifte sein ärgerlich gottloß Predigen Menschen - Tand und Fabeln gestattet, sondern daß auch Herr Hans Ruerer, Pfarrer in der Stadt, und andre recht Christlich und Evangelische Prediger, verhaßt und verfolget werden, atque adeo petit: E. L. wolle alle gottlose Prediger in unser Stadt zu Onoltzbach abstellen, Herrn Hansen Ruerer und andere Christliche Prediger von unser beeden wegen handhaben, und in gnädigen Befehl halten, auch darob seyn, daß sie ihr ehrlich competenz haben &c.*
Schul-

VVeifs, sacerdos Creilsheimensis, r) quibus ex
 Politicorum ordine accesserunt Georgius Vo-
 glerus, f) et VVolfgangus a VViesenthau, Prae-
 fectus

Scultetus l. c. p. 109. seq. Idem Rurerus postea a
 1530. ad comitia Augustana principem suum comita-
 tus est, et cum reliquis Theologis, religionis causam
 strenue defendit. Docent id, praeter cetera, literae, tri-
 duo post praelectam confessionem, Augusta Vindelico-
 rum ad Principes Protestantes scriptae, a Spalatino fer-
 uatae, quibus subscripserunt Iustus Ionas, Ioannes Rurerus,
 Erhardus Schnepfius, et Henricus Bock, vid. Seckendorf.
 L. II. § LXVI. Add. 1. p. 172. Conf. Coelestini Hist. Co-
 nat. Aug. T. IV. f. 134. b. et Casparis a Lilien Oratio de
 D. Georgio p. 15.

r) Non *Suobacensis*, ut uitiose legitur apud Rentschium in
Brandenb. Ceder - Hein. p. 631. qui locus imposuit Auto-
 ribus Lexici uniuersalis historici sub uoce Schwobach,
 P. II. p. 398. Nam Rentschius ipse, VVeisium Pasto-
 ris *Creilsheimensis*, ac postea ibidem concionatoris au-
 lici et Decani munus obtinuisse, memorat l. c. p. 174. et
im Heil. Iubel - Bronn p. 30. quam sententiam confirmat
 VVeislii epistola, ex oppido Creilsheim, ad Caspa-
 rem Hedionem, de statu ecclesiae illius sibi demandatae,
 scripta, apud Scultet. in *Annal. Evangel. Renou.* ad A.
 M D XXIII. Hunc quoque, tempore exhibitae con-
 fessionis Augustanae, cum aliis Theologis Euangelicis
 Augustae praesentem fuisse, testatur Coelestinus in
 Hist. illorum Comitiorum T. IV. f. 134. b. et refert Rent-
 schius in *Brandenb. Ceder - Hein.* p. 174.

f) Memoratur hic in Actis tabularii Vinariensis, Reg. H.
 fol. 5. inter eos, qui nomine Georgii Marchionis a 1528.
 Cobur-

fectus Suobacensis: Norimbergensium uero nomine, Suobacum uenerunt Dominicus Sleupnerus, ad S. Sebaldi, *t*) et Andreas Osiander, ad S. Laurentii aedem sacerdotes, *u*) una cum Martino

Coburgi, de causa religionis, cum legato Electoris Saxoniae egerunt, ibique uocatur Praefectus Cancellariae (*Cantzley-Verweser*) uid. Seckend. LII. §. XLII. add. II. p. 121. seq. Sed quod a. 1529. celebri illa legatione ad Imperatorem Carolum V., Placentiae tum commorantem, functus fuerit, ut nonnulli existimant, non inuenio: neque id uerissimile est. Nam in actis illius legationis nonnisi Iohannes Ehingerus, Consul Memmingensis, Michael de Caden, Syndicus Norimbergensis, et Alexius Fraentraut, Georgii Secretarius, nominantur, apud Hortled. T. I. L. I. c. VII. fol. 47. seq. Extat tamen apud eundem Hortled. l. c. c. VI. fol. 44. seq. Vogleri iudicium, de legatis principum Euangelicorum, ab Imperatore in custodiam datis, in quo factum Imperatoris, ut iuri gentium aduersum, uehementer improbat.

t) Dominicus Sleupnerus, initio Canonicus Vratislaviensis, postea, D. Lutheri et Melanchthonis amicorum opera, Norimbergae, in templo S. Sebaldi, primus euangelii praeco fuit, ut refert Paulus Freherus in Theatro Virorum eruditione clarorum P. I. sect. II. f. 460. in uita nepotis eius, Christophori Sleupneri, de patria ecclesia longe meritissimi.

u) Non est huius loci, integram Osiandri historiam, ex controuersis postea motis notissimi, recensere. Nostra tantum refert annotare, eum iam a. 1522, mense Februarii publice Norimbergae concionari, purioremque doctrinam

Martino Tucherō Senatore *x*) et Lazaro Spenglero, qui Senatui Norimbergensi ab epistolis et consiliis, simulque Luthero amicissimus fuit. *y*)

C Ex

nam asserere coepisse, Vid. Seckendorf. L. I. §. CXXXIX. (3) p. 240. et una cum Sleupnero, et Thoma Venatorio Senatui consilium, sub nomine: *Ein gut Unterricht und gereuer Rathschlag aus heil. göttlicher Schrift, weß man sich in diesen Zwietrachten unsern heiligen Glauben und Christliche Lehr betreffende, halten soll &c.* exhibuisse. Conf. idem Seckend. l. c. §. CLXXIII. Add. I. (h) p. 300. Qui plura nosse cupit, adeat uitam eius apud Melchiorē Adami in Vitis German. Theol. p. 226. seq. et Magnificum Dn. Pro-Rectorem D. Gottliebium Wernsdorffium in dissertatione, de Osiandrisimo in Pietismo renato, quintum edita 1717.

x) Tucherorum familia inter Norimbergensium primas refertur uid. Wagenfeil. Comm. de Norimb. p. 189. Martino nostra a. 1513. praefectura agri Norici, titulo procuratoris (*Landpflegers*) commissā fuerat. Leg. *Historische Nachr. von Nürnberg.* ad h. a. p. 319.

y) De hoc Lazaro Spenglero Paulus Freherus in Theatro Viror. eruditione clar. P. II. Sect. IV. f. 512. refert, illum quidem, nomine, scribam fuisse Senatus Norimbergis, (*Ratbschreiber*) sed reuera, consiliorum fere omnium autorem et gubernatorem, nihilque habuisse antiquius, religionis sinceræ instauratione, a. 1526. hortatorem et instigatorem extitisse senatui, ut ludus literarius aperiretur. Pietatem eius declarat Ode illa uernacula ab ipso composita: *Durch Adams Fall ist gantz verderbr* etc. post obitum eius lucem uidit confessio eius Germanica, curante D. Luthero typis excusa. Notus praeterea est ex literis cum Luthero commutatis, quales extant in T. IV. Alt. p. 443. V. f. 268. et Coelest. Hist. Comit. Aug. T. III. 62. 6. 63. Extat etiam

Ex communi horum sententia, uisitationem Ecclesiarum in ditionibus Marchionatus Brandenburgici, et reipubl. Norimbergensis, eodem anno M D XXVIII, peractam fuisse, inter omnes constat. z)

V.

In hoc ipso conuentu Suobacensi XVII Articulos, quos uocant, Suobacenses, scriptores quidam Brandenburgici et Norimbergenses, ab Andrea Osiandro, alii a Ioanne Rurero, alii ab aliis, consignatos esse, tradiderunt, qui, a Georgio Pio, ad Ioannem, Electorem Saxoniae, et Philippum, Landgrauium Hassiae, misi, et utriusque Theologis approbati, postea Philippo Melancho-

etiam Lutheri praefatio in Spengleri legenda Sanctorum T. VI. Alt. f. 468. Add. Adami in Vitis Istor. Germ. p. 60. 66.

(z) Illustris est huius uisitationis memoria, quam, praeter cetera monumenta, conseruarunt literae ipsius Georgii Marchionis ad Regem Ferdinandum a. 1528. scriptae, quibus inuidiam inde susceptam diluit, et, in ea nihil se fecisse, demonstrat, de quo non, ex decreto comitorum Spirensium, Deo ac Caesari rationem reddere possit. Quantopere Luthero Georgii consilium placuerit, discimus ex epistola illius, eodem anno, d. 1. Iul. ad Wencellaum Lincium scripta Tom. II. Epp. p. 382, ubi: *gaudeo, inquit, apud uos et Marchionem uisitationem institui, Christus suo Spiritu adspiret.*

lanchthoni scribendae Augvstanae confessionis
 materiam praebuerint: a) plane contra com-
 C₂ munem

(a) Primus, quod sciam, materiam Augvstanae Confessio-
 nis Theologis Suobacensibus acceptam retulit Ioannes
 Conradus Durrius, Theologus Altorfinus, a. 1677. defun-
 ctus, cum in prooemio Commentationis de religione
 Christiana in ciuit. Norimbergensem introducta p. 17.
 tum in Isagoge in libros normales ecclesiae Norimberg.
 cap. XVI. p. 159. ubi: *missis, inquit, legatis, in oppido Schwobach conuenerunt utriusque partis Theologi, et summam doctrinae, septendecim articulis comprehensam, proposuerunt: quos ipsos postea Lutherus, ab Electore Saxoniae sibi transmissos, simul cum aliis Theologis VVittebergensibus, expendit, et Philippo transmisit, qui eosdem, a Luthero iterum reuisos, in scribenda Augvstana Confessione, praecipue sibi exprimendos sumit.* Idem in-
 nuit G. C. Renschel, in *Brandenb. Stamm-Baum*, p. 92. Data uero opera, et conquisitis omnibus, quae reperire potuit, argumentis, id asserere studuit saepe citatus Io. VVolfgangus Rentschius, quem ceteri fere auctorem secuti sunt. Hunc ergo instar omnium audiemus, in Iubilaeo Burggrauatus Norici, a. 1678. editi, p. 16. causam suam ita perorantem: *Vt quod res est, dicam*, PRIMA FVNDAMENTA IPSIVS AVGVSTANAE CONFSSIONIS POSVIT (Georgius.) *Consignauerant BRANDENBURGENSES THEOLOGO XVII. articulos, quos et NORIMBERGENSES comprobauerunt. Hos Serenissimus Georgius, Saxoniae Electori, et Hassiae Landgratio transmisit. Hi porro eosdem VVittenbergensibus Theologis expendendos tradiderunt, qui approbatos prorsus, in conuentu Smalcaldico, non nihil emendatos produxerunt, uti etiam, in Comitibus Augvstanis, publicam, et nostris ecclesiis sacro-sanctam, Confessionem ex his articulis collegerant, ut adeo SVOBACENSIS CONVENTVS PRIMA RVDIMENTA ipsi AVGVSTISSI-*

munem sententiam, qua XVII illi articuli, uulgo Torgauenses dicti, anno demum MDXXX, non multo

STISSIMAE CONFSSIONI AVGVSTANAE *dedit.*
Haec, iudices, non nouiter facta, nec lenociniis aut poppysmaribus ornata animaduertetis. Antiquissimum monumentum Noribergense, quod ex fida et amica manu ad me peruenit, testabitur: Anno 1528. hat diese XVII. Articul Marggraf Georg, den Cburfürsten zu Sachsen, und LändGrafen zu Hessen zugeschieket, welcher der Theologischen Facultät zu Wittenberg Iudicium drüber begehret, die haben dieselbe allerdings approbirt, und seynd aus diesen Articulu, wie der Augenschein weist, die Schmalcaldische, auch vorher die Augspurgische, gefasset worden, und hat man also den ersten Stein der Augspurgischen Confession zu Schwabach geleet. Diese XVII. Articul werden zwar D. Luthern zugeschrieben, wie sie denn in seinen Tomis zu finden, es hat aber damit die angezeigte Gelegenheit, und hat er dabey nichts anders gethan, als daß er sie censuret und approbiret. Vel si publicam fidem manultis, beatissimum DILHERRVM produco, qui, in enarratione Hist. quae Manuali Domini Beerii p. 670. inserta est, rem fere iisdem uerbis describit, et ad hoc, quod citauit MSC. (geschriebene Urkunden,) respicit. Cui ex SLEIDANI testimonio non leue pondus addit p. mem. Dn. DVRRIVS etc. etc. Eandem sententiam Rentschius noster denuo proposuit im heiligen Iabel-Bronn, siue concione seculari in memoriam exhibitae, ante CL annos, Augustanae confessionis habita, p. 30. quam repetit im Brandenburg. Ceder-Hein. a. 1682 edito, p. 173. et p. 631. Rentschio, in hac causa, praeter ceteros, assensi sunt Caspar a Lilien, in Oratione supra laudata, de Diuo Georgio p. 14. §. 15. licet hic XVII illos articulos, Suobaci a. 1528. compositos, pro materia Augustanae Confessionis non vendtiet, Illustris ac

multo ante comitia Augustana, a Theologis Vitembergensibus, ac potissimum quidem ab ipso Luthero, iussu Electoris Saxoniae, conscripti esse creduntur. *b)*

C 3

VI.

ac excellentissimus Dni D. W. Gabriel Pachelbel de Gehag, Serenissimis Marchionibus Brandenburgicis a Confiliis sanctioribus, in *Vermebrungs - Punckten der Anleitung zu einem summarischen Bericht von der Stadt Onoltzbach* a. 1709. ed. ad §. 18. lit. 9, 2. Ioannes Andreas Planerus, Professor quondam Vitembergensis, in *Historia Varisciae*, p. 107. et nouissime Auctores *Lexici Vniuersitalis Historici* cum D. Buddei Praef. ed. in uoce *Georgius* P. I. f. 229. et uoce *Schwabach* P. II. p. 398. His cautior Seckendorffius, in *Hist. Luther.* L. II. §. XLII. p. 121. sententiam illam ita refert, ut assensionem cohibeat. Cum enim in conuentu Suobacensi, de XVII. articulis conuentum esse, scripissset, ita pergit: *Secuta est illorum approbatio a Luthero et Theologis VVittenbergensibus et, ut ex scriptis quibusdam Brandenburgicorum et Norimbergensium Theologorum apparet, iidem esse creduntur, qui postea Smalcaldiae denuo propositi, et rati habiti fuerunt, ex quibus AVGVSTANA CONFESSIO composita fuit: de quo tamen certi nihil statui potest, donec ex Archiuis Suabacenses illi articuli producantur, quod huc usque factum esse, non inuenio. Ceterum nominatim Andreae Osiandro articulorum Suobacensium confirmationem tribuit B. Rentschius l. c. Generosissimus uero Dn. Pachelbelius a Gehag l. c. Ioanni Rurero, Theologo Onoldino.*

b) Communem de materia Augustanae confessionis sententiam Georg. Coelest. in *Hist. Comit. August.* p. 25. his uerbis exponit: *Deliberatum deinde fuit, quam formam*

COMITIO-

VI.

Ipsē equidem laudibus patriae meae, in rebus praesertim ad religionem pertinentibus, impense faueo, et propterea viros quosdam pios ac eruditos,

commoda, et erudita methodo, doctrina, in Ducatu Saxoniae, aliorumque Principum, in causa religionis coniunctorum, territoris usitata, conscribi ac comprehendi posset, quae paulo post Caesari, (qui utriusque partis de religione sententias se auditurum in bulla sua clementissime promiserat) in conuentu Augustano commode exhiberetur. Quae res, cum ad Lutherum potissimum spectaret, ipsique soli transigenda incumberet, et demandata esset; priusquam iter Augustanum susciperetur, articulos septendecim composuerat, quibus Christianae fidei et doctrinae, publice in ecclesiis populo proponendae, et praecipue ad animae salutem ac uestram pietatem utilis ac necessariae summam, missis disputationibus scholasticis, et populo erudiendo non necessariis, complexus erat. Iusserant et ceteri Principes ac ciuitates, Euangelicam doctrinam amplexae, suos Theologos summam doctrinae, in ecclesiis suarum religionum sonantis, scripto comprehendere. Quae omnia, et in his aliqua, prolixitate etiam molesta, perlegere Augustae D. Philippus et censere coactus fuit. Sed hos septendecim articulos, a Luthero delineatos, praecipue Philippo in scribenda confessione propostos fuisse, testantur eadem uerba et phrasae in aliquot articulis retentae, et ordo ac series articulorum fere similis, epistola denique Iohannis Electoris Saxoniae ad Lutherum data, quam sua loco inseremus. Subiungit deinde ipsos illos XVII. Articulos tali titulo insignitos: CONFESSIO DOCTRINAE ET FIDEI CHRISTIANAE PER D. M. LUTHERVM XVII. ARTICVLIS COMPREHENSÆ. Cum eadem inscriptione extant illi in Chytraei Histor. Conf. August. p. 21. et Tom. V. Jen. f. 14. et T. V. Altenb. f. 14. ubi inscriptio Germanica ita se habet:

ditos, qui, illius forsan amplificandae studio, longius abrepti sunt, facile excusatos habeo, imo etiam ex historia conuentus Suobacensis, communem de materia Confessionis Augustanae sententiam ex parte emendandam esse, paulo post ostendam. Sed quod XVII illi articuli, Luthero hucdum, ut auctori, tributi, et a Philippo Melanchthone, ad scribendam Augustanam Confessionem adhibiti, conuentui Suobacensi, a. MDXXVIII. religionis causa habito, uel integri, uel saltem ex parte, uindicari debeant, graues ob causas, nec mihi, nec aliis, persuadere possum.

VII.

Nam primo, si uisitatio ecclesiarum, de qua

a.

habet: *Bekänntniß Christi. Lehre und Glaubens durch D. M. Luther in XVII. Articul verfasst.* De Luthero, horum XVII. articulorum autore, et de Augustana Confessione ex iis confecta, cum Chytraeo et Coelestino consentiunt Sculterus, in *Annal. Euangel.* ad. a. MDXXX. p. m. 154, ubi simul, Lutherum cum ceteris Theologis Vitembergensibus Torgam ab Electore euocatum fuisse, refert, Casp. Vlenbergius, de *Vita et rebus gestis Lutheri*, ad a. 1530. p. 370, ubi *de tota rei summa, de consocienda nimirum fidei Professione, quae Caesari Protestantium nomine in fut. Comitii offerretur, Torgae consultari coeptum esse*, scribit, et Lutherum XVII. condidisse Articulos, quos propterea *Scriptum Torgense* uocat, D. Io. Schmidius in *Memoria A. C.* §. XXIII. p. 39. qui, *intra paucos dies septendecim illos articulos a Luthero scriptos esse*, affirmat, Maimburgius in *Historia Lutheranismi L. II.*

a. MDXXVIII. Suobaci, inter Theologos Brandenburgicos et Norimbergenses conuenit, secundum certam aliquam doctrinae formulam, a Theologis illis recens conscriptam, et XVII capitibus, siue, ut uulgarem loquendi rationem retineamus, *articulis* comprehensam, instituta fuisset, hi articuli ita sane obscurari non potuissent, ut non aliqua saltem eorum exempla in tabulariis Marchionum Brandenburgicorum, aut reip. Norimbergensis, aut ipsarum ecclesiarum, quibus normae instar commendati esse putantur, superessent. Atqui nusquam adhuc, magna licet impensa opera, inuestigari potuerunt, quae ratio uel sola Seckendorfium ab assensu sententiae illi praebendo reuocauit, licet alioquin ab illa non alienus uideatur *c*). Neque opus fuisse noua eiusmodi doctrinae formula, ratio et consilium uisitationis illius, penitus inspectum, ostendit. Non enim per illam, doctrina Euangelica in ecclesias Brandenburgicas ac Norimbergenses primum introducenda, sed impedimenta tantum, quae pridem introductae, et publica iam auctoritate confirmatae *d*) a Pontificiis, absente Georgio

Sect. 20. et cum eo Seckendorfius ad h. l. §. XLV. (6)
p. 151. ut alios quam plurimos omittam.

c) Legantur uerba eius in §. V. not. a, p. 21. citata, et add. Seck.
p. 140.

d) Conf. §. II, pag. 8.

gio, et conuiuente Casimiro, obiecta fuerant, e) remouenda erant. Id uero inprimis fiebat per declarationem et emendationem ordinationis Onoldinae, a MDXXVI a Casimiro promulgatae, qua passim Pontificii, uelut sibi fauente, abutebantur. f) Ceterum uerisimilius est, post peractam demum uisitationem, leges quasdam ecclesiasticas, quales scilicet status ecclesiarum, in uisitatio-
ne deprehensus, requirebat, conditas esse. g)

D

Prae-

e) Qualia haec impedimenta fuerint, optime intelligitur ex epistola, quam saepe laudauimus, Marchionis Georgii ad Casimirum fratrem de illis scripta, apud Scultet. ad a. MDXXVI. p. m. 109. Quam ergo medelam Georgius absens, literis illis, a Casimiro et Consiliariis eius expecterat, eam, post huius mortem, in terras suas Franconicas ex Silesia redux, ipse rebus Euangelicorum laborantibus afferebat.

f) Summam huius ordinationis supra ad §. III. not. h. exhibuimus. Quod uero eius declaratio et emendatio Georgio, ex Silesia reuerso, in uisitatioe illa potissimum proposita fuerit, ipse clarissime docet, in literis apologeticis de illa ad Ferdinandum Regem scriptis, quarum summam Seckendorf. L. II. §. XLII. add. II. p. 121. his uerbis proponit: *Neque tamen ardua esse, quae egerit, (puta in uisitatioe a. 1528. instituta) neque congregatione multorum procerum ex Christiano orbe opus habuisse, declaratam esse ordinationem a Casimiro fratre, post decretum illud Spirense, communi nomine publicatam.*

g) Diserte illud affirmat Scultetus in Annal. Evang. ad a. MDXXIIX. p. m. 128. *Noricarum, inquit, et quae Marchionum Brandenburgicorum sunt in Franconia ecclesiarum solennis*

Praeterea eo ipso anno Georgii Marchionis consiliarii et administri, de causa religionis, cum Eberhardo de Tann, Electoris Saxonici legato, agentes, curam de conscribenda certa doctrinae formula diserte Electori reliquerunt. *b)* Hic nimirum, in iis, quae ad uniuersam rem Euangelicam pertinebant, procurandis, inde ab initio reformationis, primas et praecipuas partes, ceterorum omnium ordinum Euangelicorum consensu, sustinebat. Nullam quoque ueri speciem habet, Lutherum, in causa illa, cuius ipse praecipuus dux et auctor extitit, adeo inopem consilii fuisse, ut una cum collegis suis, Theologis Vitembergensibus, praeparare iussus, *i)* quae ad confessionem

solennis uisitatio hoc anno instituta, eaque peracta, leges ecclesiasticae praescriptae sunt, quibus utraeque deinceps gubernarentur.

- b)* Ipsa acta huius congressus, ex tabulario Vinariensi a Seckendorffio l. c. p. 122. recensita, inter utriusque principis legatos conuenisse, testantur: *Electori curae fore, ut articuli conscriberentur, qui secundum Spiritum, et uerbum Dei, Christiani et pii essent, et irrefragabiliter probari possent.*
- i)* Iplas Johannis Electoris Sax. literas, ea de re ad D. Lutherum ceterosque Theologos Vitembergenses, Torgae, a. 1530. postridie Domin. Reminiscere scriptas, Historia A. C. ad a. 1530, p. 134, et Müllerus, in *der Historie von der Evangelischen Stände Protestation* p. 448. ex tabulario Vinariensi E. fol. 37. n. 1. exhibet. in his Elector, cum potissimum religionis causa, comitia Imperii ad diem 8. Aprilis indicta esse, demonstrasset, ita pergit: *So erwegen*

ffessionem Augustae Vindelicorum exhibendam
pertinebant, ad formulam Suobacensium confu-

D 2 geret,

wegen wir bey uns, daß die hohe und unmeidliche Nothdurfft erfordern will, weil vielleicht solcher Reichs-Tag an eines Concilii oder National-Versammlung stadt gehalten will werden, daß wir aller der Articul halben, darumb sich angezeigter Zwiespalt, baide im Glauben, und auch in andern eusertlichen Kirchen-Bräuchen und Ceremonien erbelle, zum förderlichsten, dermassen gefast werden, damit wir vor Anfang solches Reichs-Tags beständiglich und gründlich entschlossen sein, ob, oder welchergestalt, auch wie weit, wir und andere Stände, so die reyne Lehre bey ihnen angenommen, und zugelassen, mit GOtt, Gewissen, und gutem Fug, auch obr beschwerlich Aergerniß, Handlung leiden mügen, und können. --- Das denn von niemand bas gründlicher, noch beständiger, denn euch, erwogen und berathschlaget mag werden, als wir auch an euch hiermit gnädiglich begehren, und sonderlich, daß ihr solche Erwegung, andere Sachen und Geschafft in Ruhe gestalt, dermassen wolt fürnehmen, auf daß ihr hie zwischen und nächstkünftigen Sonntags Oculi, damit fertig werden, und auf denselbigen benannten Sonntag sämtlich allhier gegen Torgau damit kommen möget (patet hinc, Articulos illos non Torgae demum, ut nonnulli existimant, a Theologis Vitembergensibus sed iam ante horum professionem in urbem illam, conscribendos, et conscriptos fuisse.) Und ob wohl in vorangezeigter Ausschreibung mit ausgedruckt ist, daß ein jeder Stand seine Prediger und Gelerten zu solcher Handlung --- mit bringen möge, --- so ist gleichwol an Euch, Doctör Martin, und Doctör Jonassen, Probst, auch Magister Philippsen Melancton, unser gnädiges Begern, ihr wollet euch und eur Sachen anheim darnach achten, etc. etc. Quo de mandato Lutherus continuo Iustum Ionam, uisitationis causa in Ducatu Saxonico absentem, his literis, d. 14. Martii 1530. datis, certiore fecit: „Scripsit Princeps nobis, id est tibi,

Pome-

geret, et alienum foetum pro suo uenditaret. *k)* Totus denique error unice natus esse uidetur ex confusione conuentus Suobacensis prioris cum posteriori a. MD XXIX. mense Oct. habito, a quo tamen illum non tempore tantum, sed causis etiam, personis, actis, et euentis differre, ex postea dicendis patebit. Cum uidelicet scriptores supra memorati, in posteriori hoc conuentu Suobacensi, XVII. doctrinae Christianae capita recitata fuisse, accepissent, ea perperam Theologis Brandenburgensibus ac Norimbergensibus ad

„Pomerano, Philippo, et mihi, communes literas, ut una
 „simus, et omnibus sepositis aliis rebus, ante Dominicam
 „futuram absoluamus, quae necessaria sunt ad comitia VIII
 „Aprilis futura. Carolus enim ipse aderit Augustae, ami-
 „ce compositurus omnia, ut scribit in sua bulla. Quare ho-
 „die et cras, licet absente te, faciemus nos tres, quantum
 „possumus. Tamen et tu meritis, ut Principis uoluntati
 „satisfiat, reiectis in focios reliquos laboribus tuis, cras te
 „hic sistere nobiscum.

k) Quod Lutherus illam Augustanae confessionis materiam, quae XVII. articulis comprehensa, Tom. V. l. p. 14. extat, sibi et collegis suis, uelut auctoribus, adscribi passus fuerit, praeter alia docent literae Ioannis, Electoris Saxoniae, d. II. Maii a. 1530. Augusta ad eum datae, quae ita incipiunt. *Postquam uos, et alii nostri Theologi, VVittebergae, nobis clementer mandantibus et petentibus, articulos, de religione nostra controuersos, scripto breui delineastis, non uolumus uos celare, iam Magistrum Philippum Melancthonem denuo eos hic Augustae reuidisse, et in formam redegisse, quam uobis una mittimus.*

ad priorem illum conuentum, mense Iunio a. MDXXVIII uocatis, adscripserunt.

IIX.

Rationes, quas dissentientes pro opinione sua afferunt, facile diluuntur. Prouocat primum Rentschius ad antiquissimum aliquod monumentum Norimbergense, tanquam praecipuum totius causae praesidium. Sed, quod pace eius dixerim, monumentum hoc incertae prorsus fidei et aetatis est, neque acta authentica, sed narrationem ἀθέσποτον complectitur, cui per se non plus, quam ipsius Rentschii commemorationi, tribuendum est. Et illud quidem non antiquissimum esse, uel styli ratio prodit, multo comtioris, et aetati nostrae accommodatioris, quam ut medio saltem seculo XVI conueniat. Post mortem certe Lutheri scriptum sit, necesse est, cum XVII illos articulos, ut Tomis Lutheri insertos, memoret. Quicumque uero demum narrationis auctor sit, eum in historia temporum, de quibus loquitur, parum uersatum fuisse, uel hinc apparet, quod ex articulis saepe dictis, non modo confessionem Augustanam, sed, *post hanc*, etiam articulos Smalcaldicos confectos esse, sibi persua-deat. Si enim intelligat articulos Smalcaldicos,

D 3

qui

qui post exhibitam Augustanam confessionem a. MDXXXVII a Lutero scripti, et inter libros symbolicos ecclesiae nostrae relati sunt, hos ex XVII illis articulis compositos esse, *αυτοψία* confutat. At, nisi me omnia fallunt, acceperat forte bonus uir, articulos, quos saepe diximus, in posteriori conuentu Suobacensi, mense Oct. a. MDXXIX. propositos, sequenti mense Nou. Smalcaldiae, principibus ac ciuitatibus Protestantibus, ut fundamentum concordiae et societatis ineundae, commendatos fuisse. l) Sed praeterquam quod hanc repetitionem XVII articulo- rum Suobacensium Smalcaldiae factam, nemo pro articulis Smalcaldicis uenditauerit, Augustana confessio eam non *anteceffit*, sed secuta est. Obiicitur porro testimonium Sleidani, scriptoris sane grauis et fide digni : at ille in conuentu quidem Suobacensi posteriori a. MDXXIX, ut modo diximus, non uero in priori a. MDXXVIII, aliquam doctrinae summam recitatam fuisse, scribit: m) tantum abest, ut per articulos a Theolo-

gis

) Vid. Sleid. Comment. de Stat. Rel. et Reip. L. VI. p. 176. et L. VII. p. 180.

m) Verba Sleidani l. c. p. 176. ad a. 1529. haec sunt : *Cum mense Oct. Suobacum legati principum ac ciuitatum uenissent, Saxonis et Georgii Brandenburgici nomine propositum fuit : quoniam religionis et doctrinae defensio sit huius fundamentum foederis*

gis Suobacensibus a. M D XXVIII. fundamen-
 tum Augustanae confessionis iactum esse, affir-
 met. Urgetur denique consensus Dilherri et
 Rentschii causam non magis iuuaret, quam Rent-
 schii autoritas alios, qui opinionem eius secuti
 sunt. At ne illum quidem satis uere praedicat.
 Nam Dilherrus certe XVII illorum articulorum,
 ex quibus Augustana confessio a Philippo Me-
 lanchthone concinnata est, aperte Lutherum aucto-
 rem facit, *n*) et ab illis Suobacenses, uelut diuer-
 fos

deris, atque causa, primum oportere consentientes omnium in eo esse uoluntates. Itaque recitata fuit doctrinae summa capitibus aliquot comprehensa, quam approbauerunt omnes. Argentinenses autem ac Ulmenses legati - - - de his se nihil in mandatis habere, dicebant.

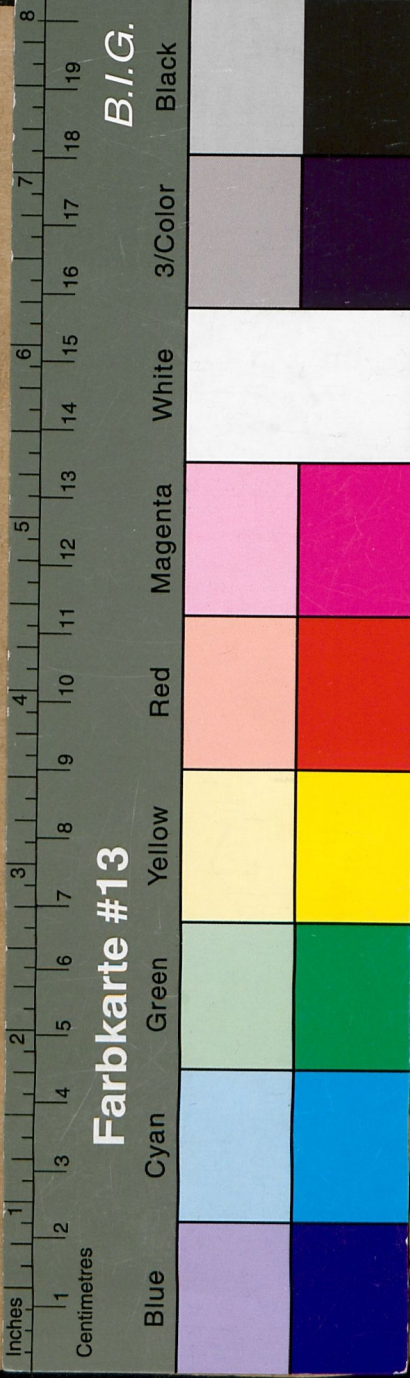
- n*) Dilherri uerba im Histor. Bericht von dem Augsp. Glaubens-Bekänntnis, ap. Beerium im Nürnberg. Hand-Buch L. XIX. p. 620. seq. haec sunt: *Ebe aber der Cbur-Fürst sich (nach Augspurg) erhuh, waren auf dessen gnädigsten Befehl Lutherus, Philippus, Bugenbagius (der auch Pomeranus genannt wird) und Justus Jonas zu Torgau zusammen kommen, und hatten sich von denen Glaubens-Sachen mit einander unterredet, auf wasserley VVeis, und wie am allerfüglichsten die Haupt-Stücke der Christlichen Lehre zu fassen, aufzusetzen und Käys. Majest. auf des Reichs-Tag fürzutragen. Und ist hierbey Luthero aufgetragen worden, erwehnte Haupt-Stücke der Christl. Lehre zu Pappier zu bringen. Worauf Er XVII. Articul verfasset, in welchen Er die seligmachende Lebens- und Glaubens-Lehr, so viel davon dem Volck auf den Cantzeln zu predigen und zu wissen*
 von

fos, distinguit. o)

von nöthen, begriffen, und alles unnöthige Schut-Gezänck ausge-
lassen hat. Vbi communem sententiam ita sequitur, ut
ipfa pene uerba retineat, quibus Chytraeus et Coelestini-
us illam expresseferunt. Conf. §. V. p. 22.

o) Nam post uerba modo allata, pergit: *Allhier ist mit Still-
schweigen nicht zu übergeben, daß 2. Jahr für den grossen Reichs-
Tag zu Augspurg, nemlich in dem 1528ten Jahr, Georg Marggraf
zu Brandenburg Ihme vorgenommen in seinen Land eine Refor-
mation und Visitation der Kirchen anzustellen, und die Evangeli-
sche Lehre einzuführen. Welcher Ursachen halber Er sich mit ei-
nem E. Rath zu Nürnberg wegen solcher Kirchen-Visitation auf
gewisse Maaß verglichen, welches in der Stadt Schwabach, wel-
che 2. Meilen von Nürnberg gelegen, geschehen ist. Auf die-
ser Schwabachischen Zusammenkunfft haben die Brandenbur-
gische und Nürnbergische Theologi XVII Articul der Evan-
gelischen Lehre einmützig zusammen getragen: Welche der
Marggraff von Brandenburg hernach dem Chur-Fürsten zu
Sachsen und dem Land-Grafen zu Hessen überschicket.
Welche beyde denn ferner sie den Wittenbergischen und Mar-
purgischen Theologis, sich darinnen fleißig zu ersehen, übergeben.
In Aufsetzung der Augspurgischen Glaubens-Bekänntniß, hat
Philippus sonderlich auf die XVII. Articul, so Lutherus zuvor
geschrieben hatte, gesehen, und selbige in gute Obacht genom-
men. Vbi quidem uir optimus dupliciter impingit,
primum, quod uisitatione a. 1528. Suobaci decreta,
doctrinam Evangelicam in dictiones Georgii demum
introducendam fuisse, scribit, quae, pridem introducta, per
illam duntaxat repurganda ac tuenda erat: deinde, quod
XVII. Articulos Suobacenses, qui in posteriori synodo
Suobacensi recitati sunt, in priori a. 1528. confectos fuisse,
credit, quam opinionem hactenus ex instituto confuta-
uimus. Quam recte ceteroquin articulos Suobacenses a
Torgensibus distinguat, postea uidebimus, hic, illius a
Rentschio dissenfum indicasse, contenti.*

B.I.G.

Farbkarte #13

Ex. 210.5

Q. D. B. V.
AVSPICIIS
RECTORIS MAGNIFICENTISSIMI
FRIDERICI AVGVSTI
PRINCIPIS REGII

DE
ARTICVLIS
SVOBACENSIBVS
AVGVSTANAE CONFESSIONIS
FVNDAMENTO

PRAESIDE
IOANNE GVILIELMO IANO
HISTORIARVM PROFESSORE PVBLICO
ET H. T. ORDINIS PHILOSOPHICI DECANO
D. XI. IANVARIII A. R. G. MDCC XIX.

H. L. Q. C.
PVBLICE DISPVTABIT
M. IOANNES IACOBVS LAYRITIVS
VONSIDELIENSIS.

WITTENBERGAE, LITERIS GERDESIANIS.